

Hvorfor er der ikke sket noget siden gravmindekonkurrencen?

Af Dorte Nielsen, stenhugger

Gravmindekonkurrencen

I 1990 afholdt Foreningen for Kirkegårdskultur (F.F.K.) en gravminde konkurrence.

Man ønskede her igennem at gøre opmærksom på og ændre den anonymitet, som havde udviklet sig i de sidste årtier med hensyn til gravminder.

Mange af de gravminder, som på det tidspunkt opstilledes på kirkegårdene havde en ensartethed og en anonymitet, helt uden personligt præg, og uden oplysninger om, hvem der lå begravet. Inskriptioner som "MOR", "FAR" eller "TAK" prægede i større og større grad gravstenene.

Efter mange overvejelser besluttede F.F.K. sig så til at udskrive en gravmindekonkurrence.

Indenfor en bestemt prisramme vedtog man nogle retningslinier, bestemmelser og ønsker, herunder stillede krav til materialet. Endvidere havde man ønsker om en fornyelse m.h.t. skrifttyper og symboler. Konkurrencen blev annonceret i dagspressen samt landets fagblade.

De indsendte forslag

I løbet af det halve år, man havde mulighed for indsendelse af forslag, modtoges langt flere, end man havde forventet. Denne helt overvældende interesse og deltagelse i konkurrencen kom helt bag på dommerkomiteen.

Forslagene dækkede bredt. Materialer som glas, træ, keramik, jern samt sten var repræsenteret.

En stor opgave lå forude for dommerkomiteen.

Resultatet af de indkomne forslag blev vist på en udstilling i 1990 i Roskilde og senere udgivet i bogform.

Så med den store interesse for at skabe og udvikle nye

gravminder kan man undre sig over, hvorfor denne artikel har fået overskriften: "Hvorfor er der ikke sket noget siden gravmindekonkurrencen"?

Jeg har fået til opgave at besvare dette spørgsmål.

Så jeg vil prøve at belyse det ud fra de oplevelser og erfaringer, jeg har som barn og barnebarn af stenhuggere og mit arbejde på kirkegårdene.

Hvem var de implicerede parter i konkurrencen?

Det var F.F.K., landskabsarkitekter, billedhuggere, arkitekter, konsulenter, keramikere, billedskærere, glaskunstnere, tekstil- / billedkunstnere samt stenhuggere, der i tilfælde af at forslagene blev sat i produktion yderligere ville inddrage andre faggrupper, alt afhængig af det aktuelle materiale.

Et bredt udsnit af fagfolk deltog, som til daglig beskæftiger sig med form og design og udvikler nye ideer.

Hvad er årsagen så til, at de små "MOR", "FAR" sten stadig i så stort tal præger kirkegårdene?

Ja, årsagerne kan være mange!

Kan de bl.a. være,

manglede opfølgning på konkurrencen fra F.F.K.'s side?

ulyst fra producenterne side til at udføre de nye gravminder?

manglede markedsføring?

de servitutter, der er pålagt kirkegårdene?

eller ganske enkelt at de efterladte ikke ønsker forandringer?

andet?

Vinderprojektet

Lad mig tage udgangspunkt i vinderprojektet.

Min personlige opfattelse er, at gravmonumentets udformning er meget smuk og enkel og materialevalget er rigtigt.

Men hvis man ville bruge den som en "klausulsten" i en urneafdeling, tror jeg det smukke ville forsvinde..

Ydermere har jeg lyst til at nævne, når nu det er blevet mig pålagt at belyse problemerne, at ingen af de indsendte - næsten ingen - har taget højde for indskriften

hvilket også gælder vinderprojektet.

Man har fra konkurrencedeltagerenes side valgt et tilfældigt navn, som passede bedst til netop deres eget forslag.

F.F.K. havde med konkurrencen et ønske om, at man fik flere personlige oplysninger på gravminderne. Og det er der ikke mange af de indsendte forslag, der giver mulighed for.

Hvis jeg som sælger stod overfor at skulle levere vinderprojektet og kunden ønskede en indhugget inskription med f.eks. fornavn måske mellemnavn, efternavn, samt fødselsdato og dødsdato og måske et symbol eller en efterskrift, så måtte kunden enten vælge en anden sten eller forenkle inskriptionen væsentligt, idet en stentype som vinderprojektet kun har en lille inskriptionsflade.

Eks. på en gravstens indskription:

Gaardejer
Søren Kristian Andersen
f. 12.12.1900 d. 26.12.1987
(plads til ægtefællen)

-Stenagergaarden-

Vinderprojektet

En sådan inskription er ganske almindelig, når de efterladte vil købe et gravmonument. Men har de valgt et

urnegravsted og dermed en lille gravsten, vil det i mange tilfælde ikke være muligt at indhugge det ovenfor nævnte eksempel.

Manglende markedsføring! - Prisen!

Kan det være manglende markedsføring, som er skyld i, at vi ikke har set en større fornyelse?

Som før nævnt var de indsendte forslag meget alsidige, ikke kun i former og udtryk, men også materialevalget var meget varieret.

Hvis et enkelt firma ønskede at markedsføre blot nogle af de indsendte forslag, enten i keramik – bronze – jern – glas – træ eller sten ville det indebære en meget stor administration, idet man skulle indrage mange forskellige fagområder og det igen ville fordyre fremstilling af de foreslåede gravminder og dermed ikke opfylde konkurrencens prisramme.

Servitutter på kirkegårdene

Med hensyn til kirkegårdenes servitutter er det leverandørens pligt at oplyse og vejlede kunderne om, hvad der er tilladt på den enkelte kirkegård, og her løber man tit ind i problemer. Hvis ikke de efterladte allerede er forhåndsorienteret fra kirkegårdens side, om hvilke bestemmelser og muligheder gravstedet er pålagt, oplever man som leverandør, at kunden mister lysten til at engagere sig og det individuelle ønske ofte går tabt.

Nye gravstenstyper

Endelig kan det jo også være, at de efterladte slet ikke ønsker nye gravstenstyper – ENDNU!

Kirkegårdskulturen har i sagens natur aldrig ændret sig fra den ene dag til den anden.

Samfundet og kulturen på kirkegården

Kirkegårdskultur er jo ikke en kultur, der isolerer sig fra det omgivende samfund. Tvært imod. Den fortæller præcis, hvordan vi mennesker lever på det pågældende tidspunkt og det præger naturligvis kirkegården.

Sammenligner vi de sidste tre årtiers byudvikling i de store byer med udviklingen på bykirkegårdene, ses samme tendens. Ensartethed og intet personligt udtryk. Det nemme og det praktiske blev det foretrukne, man prioriterede ikke det individuelle præg eller den individuelle smag.

Man byggede ensartede højhuse for at give plads til den hurtigt voksende befolkning.

Man anlagde fællesgrave på store plæner med ensartede plænesten med forbud mod at lægge blomster på gravstedet. Det gjorde det mere rationelt at drive og vedligeholde kirkegårdene.

Man anlagde områder til parcelhuse i forstæderne. Ensartede udstykninger med ensartede typehuse. Nemt og praktisk.

På kirkegårdene anlagdes små urnegravsteder i lange lige rækker med servitutter på hækkens og mindestestens udseende. Ofte beliggende i den ende af kirkegården.

Forskrifterne hvad gravstenen angik, kunne være, at størrelsen var nøje angivet, en poleret forside og med

Støbejernskors. Stege Kirke-
gård

Foto: Dorte Nielsen

Stele. Sort, poleret. Damsholte Kirkegård

Foto: Dorte Nielsen

en bronceinskriftion.

Den individuelle gravsten var mange steder ikke tilladt.

De mange urnegravsteder

Med udgangspunkt i vinderprojektet er det urnestestens problemer, jeg har prøvet at belyse.

Da hovedparten af gravsteder i dag er urnegrave, er det også her, at ensartetheden er størst.

Var alle disse urnegrave spredt over hele kirkegården, ind i mellem kistegravstederne, ville det måske ikke være så iøjnefaldende, og måske være med til at give kirkegården det individuelle præg, som var så kendetegnende for de tidligere kirkegårde.

Jeg vil dog straks tilføje, at jeg finder mange af de nyanlagte kirkegårde meget smukke, hvor man har løst problemerne tilfredsstillende.

En kort gennemgang af gravmælets ændring igennem tiderne

Går vi tilbage i tiden og ser på hvilke monumenter, der var de mest fremherskende i årene omkring 1945-1960, vil man se at det var opretstående monumenter på sokkel, som ofte havde lige sider, der var spidsede eller rifelhuggede og forsiden oftest poleret. Monumentet var som regel bredere (længere), end det var højt, hvilket gav god mulighed for en pæn og fyldestgørende inskription.

Men årsagen til, at monumentet fik dette udseende, var også her en tilpasning til kirkegårdens omlægning og udseende.

Tidligere havde de enkelte grave været anlagt, således at der var en gang rundt om gravstedet og gravene samt gravstenene, som på den tid ofte var høje og slanke i retning af steler, altid var placeret østvendt, hvilket er gammel dansk tradition

Kirkegårdene var på den måde gennemskåret af et utal gange.

Af flere årsager ændredes denne praksis i årene 1945 til 1960.

Kirkegårdene manglede gravstedspladser og en mere

"Kaminsten", Keldby Kirkegård

Foto: Dorte Nielsen

rationel drift af kirkegården blev nødvendig. Man anlagde nu gravstederne så de stødte op imod hinanden med en gang på hver side. Gravmonumenterne blev opstillet bagerst på gravstederne og derved placeret med ryggen mod nabogravstedet og den gamle tradition med den østvendte gravsten blev brudt.

Man forsøgte på visse kirkegårde at tilplante gravstedets bagerste side med en høj hæk for på den måde at skjule nabostenens bagside. Men på grund af den tids høje gravsten var det ikke altid tilstrækkeligt og i stedet indførte man servitutter på gravstenens højde. Gravmonumentet måtte altså tilpasses kirkegårdens anlæg og udseende.

Men går man endnu længere tilbage til tiden omkring 1805, da begravelserne blev forbudt inde i kirkerne og nu i stedet skulle foregå ude på kirkegården, blev store

Solkors i blå Rønne granit
opstillet på nordjysk kirke-
gård
Foto: ukendt

gravsteder med store og individuelle gravmonumenter tilfældigt placeret efter gravstedsbrugernes ønske. Kirkegårdens udseende var bestemt af gravmonumenternes og gravstedernes placering. Altså det modsatte af i dag.

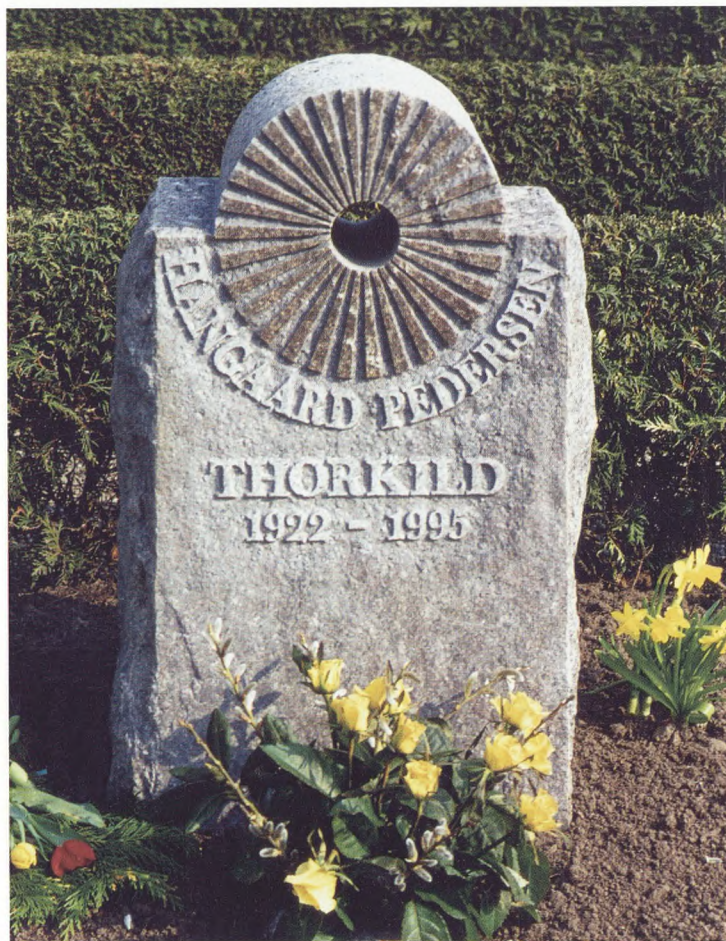
Ja, sådan var det dengang, og godt for det.

Heldigvis er der bevaret et stor tal af disse gamle gravsteder og omlægningen og planlægningen tager i vid udstrækning hensyn til disse individuelle og tilfældigt anlagte gravsteder.

Disse tilfældige anlagte gravsteder er en del af tiden og afspejler samfundets holdning i den pågældende periode. Det samme gør sig gældende for de ensartede klausulsten.

Problemet er måske, at når holdningerne ændres består klausulstenene stadigvæk.

Nu kan det lyde som kun negativ kritik af årsagen til

"Møllesten", Moselykke
granit opstillet på jysk kirkegård

Foto: S. Jensen

den udviklingen af ensartede gravminder, der er fremherskende på kirkegårdene i dag. Jeg vil dog tilføje, at ensartetheden gælder ikke i lige stor udstrækning på alle landets kirkegårde.

Der har vel altid været bestemte gravminder på mode på kirkegårdene, hvis man ser tilbage i tiden på kirkegårdene.

Engang var det obelisker, så kom monumentet, som skulle afløse den høje slanke stele. De mange hvide marmorkors, jernkors i støbejern eller smedejern blev på et tidspunkt meget anvendt som gravminde, så den voldsomme "kaminsten", senere igen afløst af et enkelt udformet monument på sokkel, for dernæst at gå over til den i dag meget brugte natursten. Da bisættelserne i urnegrave blev det, de fleste ønskede, skete der yderligere en forenkling af gravmindet.

Hvordan vil fremtidens gravminde se ud?

Min personlige opfattelse er, at der ER sket en ændring i ønsket om at få et mere individuelt gravminde, om end udviklingen går langsomt.

De efterladte engagerer sig mere i udvælgelsen af en gravsten, da man ønsker, at gravmindet skal kunne fortælle om den afdødes liv og virke, i en mere bogstavelig forstand end blot at bruge de allegoriske symboler. Dermed være ikke sagt, at allegorien ikke bruges i dag. Kornakset, som henviser til livets høst, men også til Jesus ord om sædekornet, er stadig for landmanden et symbol på hans liv på Jorden. Symbolet Tro-Håb-Kærlighed er for fiskerne, der har haft et farefuldt liv på havet, stadig brugt på gravminderne. Men også en udhugget møllesten er et ønske hos de efterladte, hvis den afdøde var møller. I flere dele af landet er der ligeledes sket en ændring, fra urnebegravelser til kistebegravelser, om end den ikke er stor.

Men hvordan vil fremtidens gravminde se ud?

Det er svært at spørge om...

Til slut

Da overskriften på artiklen efterlyser ændringer i gravminderne, kan jeg kun svare, at jeg tror, at der er en

større bevidsthed og interesse hos befolkningen med hensyn til kirkegården og dens gravsteder, og dermed et mere individuel gravminde.

Jeg har ofte hørt venner og bekendte, der har været på ferie i udlandet og af en eller anden grund har aflagt den stedlige kirkegård et besøg, sige til mig, at de nu forstår, at den danske kirkegård er noget helt særligt. Traditionen tro har jeg selv besøgt kirkegårde i Danmark i min sommerferie og bemærket at der var en tendens til en ny type gravminder. Det skal dog tilføjes, at

Gravminde over en murer-
mester udført i rød svensk
granit
Foto: S. Jensen

det svinger meget fra egn til egn og det nye tiltag i sagens natur er på kistegravstederne, som jo giver større mulighed for det individuelle.

Men selv om vore kirkegårde i dag har mange ens og meget enkle - tør jeg sige i visse tilfælde triste gravsten, så er kirkegårdene stadig meget smukke og en kulturarv, vi skal værne om.

En af de kirkegårde jeg i sommer aflagde et besøg på var Virklund udenfor Silkeborg.

Arkitekt J. Exners meget smukke kirke er opført 1981 med den omliggende nyanlagte kirkegård.

Skønt kirkegården på grund af sin unge alder ikke havde gamle "bevaringsværdige" gravminder til at sætte sit personlige præg, var den ualmindelig smuk med sine "tidstypiske" gravminder, både på kistegravstederne, og så sandelig også på urnegravstederne.

Måske vil netop sådan en kirkegård være bevaringsværdig for eftertiden.

Natursten med fremhuggede
bogstaver samt dekoration
Foto: S. Jensen